

Theo van Goghs kontroversielle *Submission* (2004).

Voldeligt kulturmøde

Omkring Theo van Gogh og Ayaan Hirsi Alis kortfilm *Submission*

Af Karsten Fledelius

I Amsterdam den 2. november 2004 skød den 26-årige marokkansk-hollandske islamist Muhammed Buyeri den kontroversielle hollandske filminstruktør Theo van Gogh og efterlod ham på gaden med en kniv i brystet, hvormed han havde hæftet et budskab fast. Det var den håndfaste måde, hvorpå Muhammed B. (som han ofte er blevet kaldt i medierne) protesterede mod en kortfilm af van Gogh.

Mordet har naturligvis skabt en del virak om filmen, den 11 minutter lange *Submission* (2004), som forinden var blevet vist på hollandsk tv og også var tilgængelig

på internettet. Mange har siden haft en mening om filmen, selv om kun et fåtal har set den. En del af forklaringen er, at censur og selvcensur i forbindelse med den efterfølgende debat har gjort filmen vanskeligt opdrivelig.

Indlysende manipulation. Det er enormt ærgerligt, at denne film i dag er så svært tilgængelig. For den fortjener både en æstetisk og en teologisk analyse. Genremæssigt er den en kortfilm, men ikke en dokumentarisk sådan. Den præsenterer sig klart som fiktion. Og fiktionen findes på flere planer.

Af en fortekst fremgår det, at filmen foregår i et ikke nærmere specificeret 'Islamistan' ('islams land'). En kvinde, Amina, lægger ud med at lytte til den traditionelle indledningsbøn fra Koranen. Derefter går hun over til selv at bede, i form af en ærbødig, men samtidig dristig og udfordrende tale direkte til Gud, hvor hun foreholder ham de forfærdelige konsekvenser, hans bud har fået for de fire kvinder, hvis skæbner efterfølgende opridses. Kvinderne optræder enkeltvis; der er ingen interaktion mellem Amina og de andre kvinder, og det er ikke altid helt klart, hvem der er hvem, da deres ansigter forbliver uidentificerbare. Men Amina er altså deres fortaler over for Allah.

De fire individuelle fortællinger vender vi tilbage til, men det er værd at bemærke, at kvinderne spilles af skuespillere (som dog forbliver anonyme; de eneste credits, der opgives, er filmens instruktør og manuskriptforfatter), og at også selve Aminas bønssituation tydeligvis er fiktion: Den bedende kvinde er afklædt under et halvgennemsigtigt, sort slør, som afslører mere, end det skjuler af hendes krop, der er ung og tiltrækkende. De øvrige fire kvinders kroppe er ligeledes halvnøgne, kun dækket af tynde slør bemalet med sætninger fra Koranen.

Disse sætninger er uforståelige for ikke-muslimer (og måske også for en del muslimer), men da de citeres i bønnen, som mestendels foregår på engelsk, er det alligevel muligt at følge med.

Æstetisk set er der foretaget nogle markante valg. Kameraføringen er i passager nærmest søvngængeragtig, for så at skifte tempo med chokerende pludselighed. Og på filmens lydside bevæger vi os fra mesen og klagende enetale til voldsomme, suggestive effekter, især piskesmæld. Visse steder kobles disse lyde til billeder af rygge

med synlige sår, andre gange træder de i forbindelse med korancitater i bønnen. Og endelig, bl.a. til allersidst i filmen, har lyden af piskesmæld en symbolsk funktion, som kommentar til ordet '*submission*', underkastelse, et af de begreber, man kan oversætte det arabiske ord 'islam' med.

Klassisk dokumentarisme kan man med andre ord ikke kalde filmen. At *Submission* manipulerer med tilskueren, er indlysende. Men man kan diskutere, om der er tale om en propagandafilm. Og i så fald til hvem og rettet mod hvem?

Filmens bagmænd m/k. Man kan i første omgang sige, at Buyeri ved at slå van Gogh ihjel i nogen grad rettede smed for bager, da den ansvarlige for filmens indhold først og fremmest er manuskriptforfatteren, den somalisk-hollandsk-canadiske politi-

Ayaan Hirsi Ali.

Theo van Gogh.

ker og forfatter Ayaan Hirsi Ali.

Ayaan Hirsi Ali var allerede på dette tidspunkt en kendt indvandrerpolitiker, som havde forladt sin plads i Socialdemokratiet til fordel for det mere højreorienterede og indvandrerkritiske Liberale Parti. Hun havde gjort sig bemærket i offentligheden med sin skildring af sin egen skæbne som omskærings-lemlæstet somalisk kvinde. Hun har berettet, hvordan hun flygtede til Vesten for at undgå at blive bortgiftet ved tvang, og hvordan hun på den baggrund opnåede asyl (en historie, som siden har vist sig at være delvis forkert).

Da hun samtidig var smuk, velartikuleret og klar i sin kritik af kvinders vilkår under islam, var Ayaan Hirsi Ali velegnet som rollemodel for de muslimske kvinder, som kæmpede for ligestilling og personlig

frihed. Men også et oplagt hadeobjekt for fromme unge mænd, for hvem ethvert angreb på islam, Koranen eller sharia blev opfattet som en kollektiv krænkelse og personlig udfordring.

Måske var drabet på den cyklende Theo van Gogh – et mord, som Muhammed Buyeri udførte iført traditionel marokkansk mandsdragt, den fodlange kjortel Jallaba – i virkeligheden en slags rituelt erstatningsdrab på den velbeskyttede Ayaan Hirsi Ali. På den anden side var den 47-årige van Gogh naturligvis stærkt medvirkende til, at filmen blev virkeliggjort. Buyeri selv udtalte da heller ingen anger under retssagen og gav klart udtryk for, at han ville have gjort det samme i dag. For ham var *Submission* et klart udtryk for blasfemi, gudsbespottelse, og derfor var alle medvirkende til filmen hjemfaldne til dødsstraf og evig fortabelse.

Theo van Gogh modtog dødstrusler allerede efter den første visning af *Submission* på hollandsk tv (visningen fandt sted i programmet *Zomergasten*, 'Sommergæster', den 29. august 2004), uden dog at tage dem særlig alvorligt. Theo van Gogh var i forvejen kendt som en polemisk kunstner.¹ Hans mest opsigtsvækkende værk inden *Submission* var en dokumentarfilm om Pim Fortuyn, den højreorienterede, immigrationsfjendtlige og homoseksuelle politiker, som stod til en stor valgsejr, da han i maj 2002 blev dræbt af en dyrebesskyttelses-fanatiker.

Efterdønninger. *Submission* kunne på tidspunktet for drabet på van Gogh downloades fra internettet og var dermed tilhængelig over hele verden. Og umiddelbart efter drabet på instruktøren blev der vist uddrag af den i mange medier verden over, ja i enkelte tilfælde hele filmen. I Danmark blev klip fra filmen vist i Dags

Dato Special på TV2 den 10. november, og dagen efter blev hele filmen vist på DR2, i begge tilfælde med efterfølgende diskussion.

Siden da har den været anderledes vanskelig at opdrive – de websites, som den tidligere kunne downloades fra, har lukket for selve filmen, så det typisk kun er enkelte billeder, der har været tilgængelige. Efter alt at dømme er der på internettet opstået en stærk selvcensur vedrørende denne film. Selv oplevede jeg, da jeg skulle holde foredrag om den på en konference i USA, at filmens titel var strøget fra det officielle konferenceprogram, fordi det også blev lagt ud på internettet. Arrangørerne frygtede (og sagde direkte til mig), at de var bange for at tiltrække islamistiske desperadoer.

Trods det begrænsede antal mennesker, der har set den, er *Submission* (som retteligt hedder *Submission Part 1*; van Gogh fik aldrig lavet efterfølgeren²) en af de film, som har haft den største virkning i nyere tid. Umiddelbart fik den størst virkning i Holland. Her anså de fleste politikere og debattører egentlig integrationen af de 5,5 procent af befolkningen (svarende til omkring en million mennesker), der er af islamisk tro, for at være vellykket. Den illusion bristede nu, selv om drabet var en enkeltpersons værk, ikke et terrornetværks.

På venstrefløjen var der kritik af Ayaan Hirsi Ali for at bekæmpe kvindeundertrykkelsen i muslimske miljøer med en form for kritik, som var krænkende, risikabel og ikke tilstrækkeligt konstruktiv. På den anden side blev Hirsi Ali bakket op af de politiske kræfter, som var kritisk indstillet over for den hidtidige linje i integrationspolitikken i Holland. Tilsvarende toner lød fra de danskere, der var sympatisk indstillet over for den skærpede danske politik på indvandrerområdet efter 2001. Således fik

Ayaan Hirsi Ali regeringspartiet Venstres frihedspris i november 2004, og året efter var hun på partiets landsmøde på Marienborg for at takke for prisen og generelt hylde Anders Fogh Rasmussens politik på ytringsfrihedens såvel som på andre områder.

Muslimske organisationer i Holland var særligt kritiske. Ayaan Hirsi Ali nævner selv en 'anmeldelse' leveret af Muhammed Sini, formand for Stiftelsen for Islam og Borgerskab, hvori han udtaler:

Hirsi Ali skyder med denne lille film forbi målet. I sig selv er det godt at snakke om kvindens position i islam. Men dette er for fromme kvinder et enormt chok, og en masse mennesker vil omgående gå i forsvarsstilling. Debatten i Holland afspores af den. Det ville netop være godt at vende tilbage til normale forhold. Jeg ved ikke, hvad der har været hendes motiver, men jeg opfatter det som den rene provokation. (cit. Hirsi Ali 2005: 166).

Synspunktet præciseredes allerede før mordet på van Gogh af en anden muslimsk organisationsformand, Narbil Marmouch:

Diskussionen om kvindens position afspores af Hirsi Alis provokation. Fra Theo van Gogh kan man forvente dette. Han tænker aldrig konstruktivt. Men hun er en folkerepræsentant. Jeg forstår ikke, hvad der går af hende sådan at såre en million muslimer i Holland. (cit. Hirsi Ali 2005: 167).

Efter Marmouchs mening generaliserer Hirsi Ali uretmæssigt ud fra "sine egne bizarre erfaringer" til at tale for alle muslimske kvinder. I det pågældende avisindslag erklærer han desuden, at han ikke har set filmen og heller ikke har tænkt sig at ville "spilde tid på dette nonsens".

I Danmark igangsatte filmen og drabet en kæde af begivenheder: Først var der en bogillustrator, som gerne ville være anonym, da han fik til opgave at illustrere en børnebog om Muhammed (fordi en

imam havde udtalt, at billeder af Profeten var forbudt). Derefter ville kulturredaktør Flemming Rose ved Danmarks største avis, *Jyllands-Posten*, efter eget udsagn teste ytringsfrihedens grænser og selvcensurens omfang ved at invitere en række karikaturtegnere til hver at lave en tegning af Muhammed, hvorefter han publicerede de tolv indkomne tegninger med en ledsagekommentar 30. september 2005. I sin kommentar henviste Flemming Rose bl.a. til mordet på van Gogh.

Herefter fulgte en langsomt intensiveret krise, der som bekendt bl.a. førte til voldelige reaktioner i Mellemøsten rettet mod symboler på Danmark og andre lande, hvis medier havde publiceret Muhammed-tegninger.

Pave Benedikt XVI er senere blevet hårdt kritiseret for at have viderebragt en byzantinsk 1300-tals-kejsers udsagn, der angiveligt udgjorde en fornærmelse mod islam og muslimer generelt. Og senest, i august 2007, er Sverige kommet i klemme pga. en svensk avistegning af Muhammed som hund. *Submission Part 1* har så sandelig fået sine opfølgere!

De danske tv-debatter. De umiddelbare reaktioner på drabet på van Gogh var forholdsvis moderate herhjemme. Ingen muslimer i Danmark udtalte offentligt tilslutning til drabet på van Gogh, men mange udtrykte dog forståelse for den vrede, der lå bag Muhammed Buyeris handling.

Klip fra filmen blev som nævnt første gang vist i dansk tv i TV2's Dags Dato Special den 10. november 2004. Her blev filmen desuden diskuteret af bl.a. et antal danske muslimske kvinder. Med én undtagelse tog de alle afstand fra filmen på basis af de viste uddrag. Og det forhold, at Ayaan Hirsi Ali efter drabet på Theo van Gogh måtte gå under jorden, anså de for at være

en selvpådraget risiko.

Men interessant nok var det ikke det angiveligt gudsbespottende i filmen, debattererne fæstnede sig ved – det var snarere, at den efter deres mening udtalte generelle domme om islam på baggrund af nogle enkelte kvinders uheldige personlige erfaringer. Kvinderne i studiet mente, at filmens eksempler på kvindeundertrykkelse ikke var specifikke for islam, og at Ayaan Hirsi Ali i virkeligheden ikke havde forstået, hvad islam står for. At give et forkert billede af denne religion som kvindeundertrykkende var til skade for alle muslimer, lød budskabet.

Skarpest afstand fra filmen tog en mandlig borgerrepræsentant fra det Radikale Venstre, Tanwir Ahmad, fordi filmen efter hans opfattelse var med til at fastholde et ensidigt billede af muslimer og stemple dem. Ahmad, der er muslim med pakistanske rødder, udtalte, at ytringsfrihed for ham at se ikke kan være ubetinget og absolut. Han budskab var, at det lave en film som *Submission* burde indebære et retligt ansvar, fordi der her var et mindretal, som følte, at deres religiøse følelser blev stødt. Han tog afstand fra mordet på Theo van Gogh, men så det som det værste ved sagen, at den dannede udgangspunkt for generelle angreb på muslimer og deres religion.

Da filmen dagen efter blev vist i sin helhed på DR2, var der debat i studiet med deltagelse af daværende integrationsminister Bertel Haarder, MF Louise Frevert (dengang Dansk Folkeparti, i dag tilknyttet CD), den kendte jysk-fødte imam Abdul Wahid Pedersen, etnisk konsulent og forfatter Manu Sareen samt debattøren Mona Sheikh, som måtte opgive at stille op til Folketinget for Det Radikale Venstre, fordi hun ikke tilstrækkeligt klart ville tage afstand fra sharia.

Abdul Wahid Pedersen og Mona Sheikh

var enige om at tage afstand fra mordet på van Gogh, men mente også, at selv om man accepterer ytringsfriheden som princip, må der være grænser for, hvilke krænkelse man kan udsætte religion for. Og de opfattede filmen som krænkende. Manu Sareen greb filmen an fra en anden side, idet han så et behov for at diskutere kvindeundertrykkelse blandt muslimer, men også mente, at det snarere end et religiøst var et socialt problem. Som årsag pegede Sareen på, at mange muslimske indvandrere kommer fra fattige landsbymiljøer med manglende uddannelse og primitive normer. Bertel Haarder kritiserede imamer som Abdul Wahid for ikke klart at tage stilling til spørgsmål som ytringsfrihed og kvindeundertrykkelse på en måde, så almindelige muslimer i Danmark blev klar over, hvad demokrati egentlig indebærer. Mona Sheikh vendte dette til en kritik af regeringen for ikke at sætte penge af til en dansk uddannelse af imamer.

DR2-diskussionen drejede således væk fra selve filmen, men gav dog anledning til en drøftelse af, hvad der i et samfund som det danske kunne gøres for at bekæmpe det kvindesyn, som den bedende Amina i *Submission* kritiserer. Louise Frevert erklærede, at hun betragter islam som primitiv og kvindeundertrykkende og derfor uforenelig både med dansk kultur og med demokrati generelt. At filmen skulle virke bekræftende for mennesker med holdninger som Louise Freverts er det, som først og fremmest har fået en del muslimer i Danmark til at se *Submission* som en trussel og krænkelse.

Alle de muslimske debattører i DR2-debatten tog klart afstand fra mordet på Theo van Gogh. En enkelt oplyste dog, at det var hans indtryk, at mange muslimer i Danmark fandt mordet i orden.

Et eksempel på den holdning blev snart

efter offentligt kendt. En kendt pakistansk-dansk debattør, Omar Shah, havde på et lukket debatsite på nettet, Danmarks Forenede Cybermuslimer, udtrykt tilfredshed med mordet. Shahs udsagn var blevet lækket til offentligheden af en anden debattør³, men Shah modererede ikke sit synspunkt særlig meget i en diskussion på DR2 Deadline den 14. november. I den danske debat er Shahs kommentar det nærmeste, man kommer en religiøst funderet sympatitilkendegivelse i forhold til mordet på van Gogh.

Hirsi Alis forklaring. At filmen *Submission* ikke er den bedste reklame for islam, er indlysende. Det er den heller ikke tænkt som. Men ifølge Ayaan Hirsi Ali er dens formål ikke at bekæmpe religion generelt eller islam specifikt. Snarere er dens formål, skriver hun i bogen *Jeg anklager*, at fremme refleksion over, hvorvidt grove overgreb mod kvinder faktisk legitimeres af Koranen og andre hellige skrifter, herunder det religiøse lovkompleks sharia:

Mange kritiske røster jublede, efter fremvisningen af *Submission Part 1* i Zomergasten, over det faktum, at undertrykkelsen af muslimske kvinder bekæmpes, men spørger sig selv, om den strategi, jeg har valgt, mon var konstruktiv. De amsterdamske historikere Lucassen og andre ligestiller kritik af islams skyggesider med dommedagstænkning. (...) Men jeg er ikke dommedagsprofet. Tværtimod, jeg er optimist. Kritik vil menneskeliggøre islam. Lucassen med flere blander troende og tro sammen. Islam er en måde at leve på, et system af opfattelser. Den troende har fået lært at acceptere dette system i sin helhed. At vise uoverensstemmelsen mellem en nådig gud, der lader kvinder mishandle, tvinger muslimerne til at se nærmere på manglerne i deres tro, tvinger dem til at få kendskab til en sekulær moral. Og giver dem lejlighed til at tilpasse deres tro til virkeligheden. Kritik af islam betyder ikke afvisning af de troende, men kun af de muslimske opfattelser, der, når de omsættes til handling, har umenneskelige konsekvenser.

Andre har advaret mig, som en reaktion på

Framegrab fra *Submission* (2004).

Submission, imod den utilstræbte følgevirkning af kritik af islam: islamforskrækkede vil taknemmeligt gøre brug af min kritik til at diskriminere og til at stille islam i et dårligt lys. Måske passer det, men jeg har ikke til formål at række islamforskrækkede en hjælpende hånd, men ved hjælp af udfordrende tekster og billeder at anspore muslimer til at overveje deres egen andel i den tilbageståenhed, de befinder sig i. Risikoen at islamforskrækkede eller racister vil misbruge mit værk, vil ikke holde mig tilbage fra at lave *Submission Part 2*. (Hirsi Ali 1995: 164).

Hirsi Ali siger et andet sted i bogen (side 11), at det, hun drømmer om, er at medvirke til en reformation af islam, således som kristendommen har oplevet det. Hun ved ikke selv i dag, om hun tror på Allahs eksistens, men mener ikke, at en reflekteret tro på ham behøver at være negativ eller undertrykkende. Hun siger, at hun har skrevet sin strategi af efter den jødisk-kristne kritik af den på troen baserede absolutisme. Som hun skriver på side 24:

Jeg har intet mod religion som kilde til trøst. Ritualer og bønner kan udgøre holdepunkter, og jeg kræver ikke af nogen, at de skal opgive disse. Men jeg afviser religion som moralens faste grundlag, som rettesnor for livet. Og specielt afviser jeg islam, fordi den religion er altomfattende, behersker hver detalje i livet.

Hun opfatter kort sagt sin film som et stykke religionspædagogik, ikke som gudsbespottelse, selv om visse muslimer opfatter den som blasfemisk og som anti-islamisk propaganda.

Dermed er vi tilbage ved det spørgsmål, der berørtes indledningsvis: Er *Submission* propaganda, og i så fald rettet mod hvem? Nogle vil som udgangspunkt hævde, at filmen ved at anvende engelsk talesprog og lade nøgne kroppe 'bemale' med korancitater retter sig mod en specifikt ikke-muslimsk målgruppe. Ellers skulle den have holdt sig til arabisk og undladt at bruge så dristige visuelle midler, som helt klart må støde de fleste fromme muslimer, vil argumentet lyde. I dette lys kan filmen ses som et stykke anti-muslimsk propaganda: Her kan I se, hvor brutal og kvindeundertrykkende islam er. Og sådan er *Submission* tydeligvis blevet opfattet af bl.a. Louise Frevert.

Man kan definere propaganda på mange måder. I denne forbindelse må det være berettiget at tale om propaganda, hvis der forekommer en bevidst ensidig kommunikation, som fordrejer eller fortier relevante og væsentlige fakta. Dette helt uanset, om der er tale om en kunstnerisk film. Propaganda står ikke i modsætning til kunst – Leni Riefenstahls berømte/berygtede film *Triumph des Willens* (1935, *Viljens triumf*) er et glimrende eksempel på stor kunst, som samtidig har en klart propagandistisk karakter.

Inden vi mere nuanceret prøver at analysere filmens budskab, er det værd at bemærke, at dens argumentatoriske kraft og troværdighed er bundet op på, om man som seer dels tror på, at de fire indlejrede kvindehistorier er faktisk forekommende og alment udbredte, og dels at korancitaterne er korrekte. Kort sagt: om filmen tegner et korrekt billede af kvindens stil-

ling under islam.

Hvad siger filmen egentlig? De fire historier, der fortælles i *Submission*, er ganske rystende (filmens tekst er i øvrigt gengivet i *Jeg anklager*, s. 151-160).

Den første er "Aishas historie". Her fortæller kvinden Aisha om, hvordan hun bliver forelsket i Rahman og om, hvordan de mødes hemmeligt. De går i seng med hinanden, indtil folk begynder at snakke, parret bliver grebet og hver udsat for 100 piskeslag – den i Koranen (Sura 24, "Al-Nur, Lyset", vers 2) anførte straf for uægteskabelig sex. Denne tekst er skrevet hen over Aishas nøgne krop, der ligger helt stille i fosterstilling med blodige spor efter piskeslagene. På Aishas vegne beder hovedpersonen Amina:

Oh Allah, som jeg ligger her såret, min livskraft brudt, jeg hører i mit hoved dommerens stemme, da han kender mig skyldig. Dommen jeg skal adlyse, ligger i dine ord: "Den kvinde, der bedriver hor, og den mand, der bedriver hor, giv hver enkelt af dem hundrede piskeslag, og hav ikke medlidenhed med dem i (udøvelsen af) Allahs dom, hvis I tror på Allah og den yderste dag. Og lad en flok af de troende være vidner til deres afstraffelse."

Derefter fortsætter Amina med at fortælle Aishas romantiske kærlighedshistorie og slutter med på hendes vegne at sige til Gud:

Oh Allah, hvordan kan jeg have tiltro til dig? Du der reducerede min kærlighed til hor? Her ligger jeg, forslået – mishandlet og vanæret – i dit navn. Dommen, der dræbte min tro på kærlighed, står skrevet i din hellige bog. Tiltro til dig ... underkastelse under dig ... føles som ... forræderi over for sig selv."

Amina går nu over til den næste kvinde i sit persongalleri, Safiya, en flot kvinde med et korancitat malet over ryg og lår. Hendes historie er, at hun er blevet tvangsgift, føler

væmmelse ved sin mand og derfor trækker menstruationstiden ud. Koranen forbyder samleje under kvindens menstruation, men bagefter må hun føje sig og udføre sin ægteskabelige pligt. Safiya siger i *Submission*:

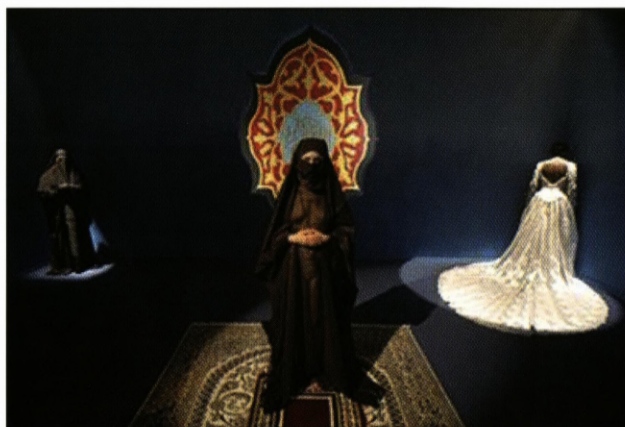
Han befaler mig, og jeg underkaster mig. Ikke ham, men dig (Gud). Her på det sidste bliver det stadig vanskeligere at udholde min ægtemand. Oh Allah, jeg beder dig, giv mig styrken til at udholde ham. Ellers frygter jeg, at min tro vil svækkes.

Koran-citatet "Al-Baqara, Koen" (Sura 2, vers 222) indgår i historien ved, at Safiyas mand (noget kunstigt i sammenhængen) gengiver det:

De spørger dig om (samliv under) menstruationen. Sig: det er skadeligt. Hold jer derfor fra jeres hustruer under menstruationen. Og gå ikke ind til dem, førend de er rene. Men når de har rensset sig, gå så ind til dem, som Allah har befalet jer. Thi Allah elsker dem, der vender sig (til Ham), og han elsker dem, der renser sig. (Hirsi Ali 2005: 155)

Man kan her undre sig over, at Ayaan Hirsi Ali ikke har taget vers 223 med, i hvert fald begyndelsen, hvor det (i Ellen Wulffs oversættelse fra 2006, s. 38) hedder: "Jeres

Et af de få tilgængelige pr-fotos for *Submission* (2004). En identisk opstilling forekommer ikke i filmen.

kvinder er pløjjord for jer, så gå til jeres pløjjord, som I vil.”

Hirsi Ali benævner i overskriften denne historie som ”Safiya, som bliver systematisk voldtaget af sin mand”, hvilket dog er en lidt tendentios udlægning, da Safiya faktisk følger sig, fordi hun føler det som en religiøs pligt – en pligt, hun beder om styrke til at gennemføre.

Hustruvold og blodskam. Tredje historie er baseret på Sura 4, ”Al-Nisa, Kvinderne”, vers 34, en tekst, som igen er gengivet på en kvindekrop. Kvinden Zainabs ansigt ser frygteligt ud, med hævelser, blod og blå mærker, og hendes tøj er revet i stykker. Teksten lyder:

Mænd står over kvinder, fordi Gud har givet nogle fortrin frem for andre, og fordi de har givet ud af deres ejendom. De kvinder, der handler ret, er lydige og vogter det skjulte, fordi Gud vogter det. De, fra hvem I frygter genstridighed, skal I formane, lade alene i sengen og slå. Hvis de så adlyder jer, skal I ikke foretage jer mere mod dem. Gud er ophøjet og stor.⁴

I filmens tale er kun lidt af koranteksten citeret direkte, resten er indvævet i fortællingen, som slutter med denne bøn:

Oh Gud, den mest ophøjede, underkastelse under din vilje sikrer mig et bedre liv i det hinsides. Men jeg føler, at den pris, jeg betaler min mand for beskyttelse og forsørgelse, er for høj. Jeg spørger mig selv, hvor meget længere jeg vil underkaste mig. (Cit. Hirsi Ali 2005: 157).

Med sidste historie, om Fatima, vender vi tilbage til Sura 24, ”Al-Nur, Lyset”, men nu til vers 31, som omformuleres til en direkte henvendelse til Gud om, hvordan denne kvinde, som er fuldstændig tilsøret med et trådgitter for øjnene, har gjort alt det, Han har forordnet i denne korantekst:

Præcis som du beder af en troende kvinde, sænker jeg mit blik og bevarer min dyd. Jeg fremviser aldrig min skønhed og mine smykker; ikke engang mit ansigt og mine hænder. Jeg slår aldrig fødderne sammen for at tiltrække opmærksomhed på mine skjulte smykker, ikke engang ved selskaber. Jeg forlader aldrig mit hjem, med mindre det er absolut nødvendigt; og så kun med min faders tilladelse. Når jeg så går, udtrækker jeg mit slør over mit bryst, som du ønsker det.

Men så sker der det, at Fatima udsættes for befamlinger og voldtægt af sin farbror Hakim, som er flyttet ind hos dem. Hun nævner det for sin mor, der tager det op med faderen, men denne forbyder hende at sætte spørgsmålstejn ved hans brors ære.

Til sidst bliver hun gravid og er bange for, at hendes far skal dræbe hende, fordi hun ikke mere er jomfru, og at det snart vil kunne ses trods tilsøringen. Efter at Fatima nu er blevet gravid, holder farbroderen sig væk. Hun overvejer selvmord, men så ved hun at hun for bestandig vil miste Allahs nåde. Bønnen afsluttes således:

Oh Allah, du, der giver og tager liv. Du formaner alle troende at vende sig mod dig for at modtage lyksalighed. Jeg har hele mit liv ikke gjort andet end at vende mig mod dig. Og nu, da jeg under mit slør beder om frelse, forbliver du tavs som graven, jeg længes efter. Jeg spørger mig selv, hvor længe jeg er i stand til at underkaste mig! (Cit. Hirsi Ali 2005: 160)

Submission vs. Koranens ord. Sammenlagt er de fire historier meget lidt flatterende for islam. Men de er det heller ikke for Ayaan Hirsi Alis citatbenyttelse.

Det er rigtigt, som i historie 2 og 3, at manden ifølge Koranen har et krav på ægteskabeligt samliv (det har kvinden i øvrigt også!), og at manden har en tugtelsesret over for sin hustru (forhold, der i øvrigt også kendes fra jødisk-kristen tradition). Men historie 4 ignorerer helt det udtrykkelige forbud i Koranen (Sura 4, vers 23), der lyder: ”Forbudt for jer er: Jeres mødre,

jeres døtre og jeres søstre; jeres fastre og mostre; jeres *brordøtre* og jeres søsterdøtre ...” (Wulff, s. 70, min kursivering). Det, der finder sted i historie 4, er ganske enkelt blodskam – også efter muslimsk opfattelse. At forældrene svigter, kan ikke siges at være Koranens skyld.

Det er også meget betænkeligt, for ikke at sige manipulerende, at Ayaan Hirsi Ali kun har medtaget vers 2 fra ”Al-Nur, Lyset” (Sura 24). For fortsættelsen er meget vigtig. I vers 4-5 kan man læse:

Hvis nogen retter beskyldninger mod ærbare kvinder uden at kunne fremføre fire vidner, så skal I give dem 80 piskeslag og aldrig siden godtage vidnesbyrd fra dem! De er gudløse, bortset fra dem, der derefter omvender og forbedrer sig. Gud er tilgivende og barmhjertig.

Faktisk er det meget vanskeligt, hvis man skal følge Koranen bogstaveligt, at få folk dømt for utugt. Det er en omstændighed, som både de islamiske fundamentalister og deres kritiker Hirsi Ali går udenom. Set i sin helhed er Sura 24 en underfundig tekst, hvor den skrappe indledning modificeres radikalt. I virkeligheden anlægger Hirsi Ali en lige så snæver tolkningsvinkel på Koranen som fundamentalisterne. Med anvendelse af samme form for selektiv citatteknik. Dermed gør hun deres tolkning til sin egen og svækker sit argument i forhold til dem, som gør sig den ulejlighed at slå efter i Koranen og se citatet i sin kontekst.

Det er bare påfaldende, at den kritik, der er kommet fra muslimsk side af filmen, næsten aldrig er kommet ind på dette. Sandsynligvis fordi man gennemgående har valgt at undlade overhovedet at tage filmens problematik seriøst – ja i nogle tilfælde bevidst har undladt at se filmen!

Hvilken mission? Måske er *Submission Part 1* ikke en ren propaganda-film – det er

i hvert fald ikke Ayaan Hirsi Alis erklærede formål med den. Men i sin meget ensidige tilgang til kvindernes position i islam, sin manipulerende citatteknik og stærkt engagerende lyd- og kamerateknik (med bl.a. æstetiske elementer, som strejfer det pornografiske), er der i det mindste tale om stærkt suggerende overtalelse.

Den, der skal overtales, er klart nok ikke Allah, for ham tror Ayaan Hirsi Ali efter eget udsagn ikke meget på. Angiveligt er budskabet møntet på den almindelige muslim, der har brug for at få sit forhold til tro og samliv reformeret og moderniseret. Problemet er, at filmen – jævnfør reaktionerne i de danske debatprogrammer – tydeligvis har svært ved at nå ud til den målgruppe.

Så er det gået lidt bedre med den målgruppe, som Theo van Gogh formentlig i første række har haft i tankerne: den almindelige ikke-muslimske borger, som det gjaldt om at ruske op i. Den mission må siges at være lykkedes.

Det er muligt, at Hirsi Ali har håbet på et gennembrud for den selvrefleksion inden for islam, hun efterlyser i sidste kapitel af *Jeg anklager* (s. 161-171). Men Theo har næppe haft nogen som helst forventning om en sådan. Han hadede islam indædt⁵ og ville sandsynligvis stille sit kunstneriske talent til rådighed for en lang række projekter, så længe de tjente til at styrke islam-fjendtlige synspunkter. Om det så skete ved hjælp af en ensidig, manipuleret og delvist fejlagtig dokumentation.

Nærmere Gud til dig. Alligevel er *Submission* en film, det er værd at se. Og den burde ses af alle fundamentalister. Fordi den gennem sin form, bønner, på en meget interessant måde rører ved det problem, at netop fundamentalismen er en af de værste trusler mod troen på Gud, uan-

set hvilken trosretning vi taler om. Også blandt kristne møder vi mange eksempler på, at folk opvokset i strengt religiøse miljøer har mistet troen, når de har oplevet modsigelserne mellem de meget bogstavtro udlægninger af Bibelens moralske krav og de angiveligt frommes faktiske adfærd. Et eksempel er, at den katolske kirke nyligt har understreget sine strenge krav til seksualmoralen, samtidig med at dens autoritet undergraves af afsløringerne af udbredt pædofili blandt præster i flere lande. Det er sådanne modsigelser, som fremmer udbredelsen af ateisme.

Idéen med at beklage sig direkte over for Gud er meget udfordrende, men findes faktisk i jødedommen, i Jobs bog, hvor Job skælder ud på Gud og i øvrigt får et møgfald til gengæld. Et andet sted i Det Gamle Testamente slås Jakob med Gud, rent korporligt.

I islam er Gud anderledes fjern og hævet over mennesket, men denne distance genembrydes i *Submission*, hvor kvinderne understreger, at deres tålmodighed med

underkastelsen og dens bizarre konsekvenser er ved at være slut. Hvis ikke de direkte er ved at miste troen.

I det hele taget har filmen et stærkt kvindeperspektiv, som ikke indskrænker sig til islam. De muslimske kritikere har da ret i, at den undertrykkelse og mishandling af kvinder, som beskrives i *Submission*, også findes inden for andre religioner. Og at det derfor ikke kun bør være islam, der står for skud. Men det gør ikke filmen og dens argumentation mindre relevant for muslimer. For også islam træffes af det, som ikke mindst mændene i de store patriarkalske religioner så ofte har benyttet sig af: deres egne ufejlbarlige tekstudlægninger som instrument for grove krænkelse af kvinders værdighed og integritet – stik imod de grundlæggende principper i samme religion.

I den forstand kan man godt bruge *Submission Part 1* som en religionspædagogisk film – hvis man da ellers kan få lov til at se den!

Noter

1. Theo van Gogh nåede at skrive seks bøger og lave 26 film. Som reaktion på mordet på den hollandske instruktør satte et hold amerikanske instruktører sig i øvrigt for at lave remakes af tre af disse film. *Interview* (2007) er instrueret af Steve Buscemi og baseret på van Goghs film af samme navn fra 2003. *Blind Date* (2007) er baseret på van Goghs forlæg fra 1996 og instrueret af Stanley Tucci. Og John Turturro er udset til snart at instruere en remake af van Goghs 06 fra 1994.
2. Ifølge Ayaan Hirsi Ali nåede hun og van Gogh at skrive manuskriptet til fortsættelsen, der er tænkt at skulle realiseres, og som kommer til at handle om islam og homoseksuelle. (kilde: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4447366.stm>).
3. Kilden, der under pseudonym viderebragte Shahs udsagn, citerede bl.a. Shah for at skrive, at det var synd for van Gogh, at denne ikke længere kunne nyde sit perverse kunstværk, "eller rettere: Gudskelov og må Allah

- den ophøjede give hans morder 'tålmodighed i hårde tider'" (cit. websitet www.jernesalt.dk, 13. november 2004).
4. Jf. Koranen, ovs. Ellen Wulff, s. 71.
 5. I sin stærkt polemiske klummesamling fra 2003, *Allah Weet Het Beter* ('Allah ved bedst') skriver Theo van Gogh blandt andet med henvisning til de muslimske indvandrere i Holland: "I dette land er der en Femte Kolonne af gedekneppere, som afskyr og spytter på de oprindelige beboere. De hader vores frihed." (cit. <http://www.indymedia.nl/vol/2004/11/22932.shtml>)

Litteratur

- Hirsi Ali, Ayaan (2005). *Jeg anklager*. Oversat af Jan Nygaard. København, Jyllands-Postens Forlag, 2. udgave.
- Koranen (2006). Oversat fra arabisk til nutidsdansk af Ellen Wulff. København, Forlaget Vandkunsten.